

Cartea fericirii

E greu să te refuzi tentației de a citi un roman intitulat *Cartea fericirii*, mai ales când autoarea se numește Nina Berberova. Editura *Humanitas* ne oferă mereu câte o nouă apariție - sau o reeditare - din scrierile acestei fabuloase rusoaice albe, considerată una dintre cele mai reprezentative figuri ale literaturii ruse din exil, căreia i s-a publicat însă prima carte abia la vârsta de... 84 de ani. Dacă mai fiecare persoană (feminină în special!) își socotește viața un roman, cea a Berberovei a fost nu o operă, ci o capodoperă literară. Spuneți și dumneavoastră: s-a născut odată cu secolul 20 și l-a trăit aproape în întregime. Din Petersburgul tinereții sale pleacă, la 22 de ani, ajutat de poetul Kodașevici, ba chiar și de Gorki, spre Sorrento și de aici la Paris, unde va trăi - greu, trudnic, ambițios, scriindu-și cărțile pentru sertar, dar aspirând dureros la succesul public. Asta până în 1950, când o pornește din nou în lume, stabilindu-se în Statele Unite, ostenită de cele două războaie mondiale îndurate și de condiția fugarului. O viață cutremurată de seismele epocii, trăită tot mai departe de „mămuca Rusie” - cea atât de schimbată la față -, dar rămânând rusoaică în toate fibrele ființei sale. O viață tragică? Ascultați-o pe Berberova: „*Calamitățile vremurilor pe care le-am trăit mi-au fost mai degrabă de folos. Revoluția m-a eliberat, exilul mi-a dat echilibrul, războiul m-a purtat către o lume protectoare*”.

Așa a fost: în S.U.A. ajunge să predea literatura rusă la Yale și Princeton, dar Franța este țara care o adoptă literar, publicându-i în 1985 prima ei carte: *Acompaniatoarea*. O lovitură de geniu. O radiografie (i-aș spune, parcă mai exact, o tomografie) a celui mai răspândit și devastator sentiment uman: invidia. Îl înțeleg pe Horia Roman Patapievici care a declarat că Berberova este scriitorul său preferat.

Oare *Cartea fericirii* ne va dezlega enigma acestui pribeag suflet rus, care pendulează între tragism și echilibru, exces de sentimentalism și o poftă nebulă de viață? Să fie oare ceva substanță autobiografică în întâmplările și în portretizarea personajului principal, Vera Iurevna, pe care autoarea o urmărește din anii copilăriei până în cei ai unei încercate și cam uzate maturități feminine? S-ar părea că da: nu spunea un cunoscut critic literar că un roman - de iubire, mai ales - care nu este autobiografic, e un plagiat? Despre jubilația iubirii este vorba în cartea Berberovei. Iar prima dragoste a eroinei sale izbucnește, precoce și infantil, pe la 10 ani, descoperind un băiețuș roșcovan și plin de pistrui zăcând leșinat și înghețat într-un colț al patinoarului petersburghez: se pierduse de guvernanta sa. După ce se află că băiețelul cu dinții încă în schimbare e micul violonist din somptuoasa casă de vizavi și fiul avocatului evreu Boris Isaevici Adler, între cei doi copii se infiripă o prietenie jucăușă, dar și responsabilă: copilul are adesea leșinuri lungi și inexplicabile, iar fetița, ceva mai mare ca el, și-l asumă aproape matern. Firește că

Vera îl descoperă pe băiatul acesta sensibil, hrănit cu muzică și cultură într-o familie evreiască de bună condiție, cu o bucurie năvalnică. Primul instinct e copilăresc, ludic: vrea să se joace cu el, să fie jucăria ei, să-l ia acasă, să fie tot timpul împreună. Este oare departe momentul când instinctul - aproape sălbatic - al posesiunii, amestecat cu nevoia feminină de a-și proteja partenerul, va pune stăpânire pe ea? Familia Adler protejează la rândul ei prietenia micului Sam cu fetița rusoaică, grăsună, dulce și tot timpul veselă, care are o influență tonică asupra sensibilității lui ușor maladive. Îți trebuie o mână de virtuoz ca să descrii un asemenea tip de iubire, jubilația, vocația ei. Iar Berberova o are: nu scapă nicio clipă măsura din mână. Ea face parte din generația de scriitori care nu au transformat încă dragostea în sex și în obsesie fizică. Peste puritatea acestei iubiri nu alunecă nicio adiere de senzualitate prematură, nicio vibrație carnală: timpul are răbdare, se așterne liniștit în fața lor. Ce se va întâmpla cu iubirea aceasta? Se poate sustrage istoriei și geografiei unui secol bolnav? Va cunoaște statornicia visată de toți îndrăgostiții?

Berberova e cam crudă, cu noi, cititorii: din primul capitol al cărții ne anunță finalul ei. Îl regăsim, în camera unui hotel parizian, pe Samuel Adler tot prăbușit pe jos și tot inconștient. De astă dată e un bărbat în toată firea, îmbrăcat într-un frac de concert, cu coama lui roșie ca arama și pistruii de bronz pe tot chipul, și cu o gaură neagră în tâmplă. În mână ține nu vioara, ci revolverul: de astă dată, leșinul e definitiv. Iar pe noptieră, scrisoarea de adio. Adresată Verei: „*Viața a câștigat partida, trădându-mă... Nu am devenit cel dintâi, nici măcar al doilea și nu vreau să fiu al zecelea... Nu am reușit să te am nici pe tine... Și totuși, micuța mea Vera, ce bine că există cineva căruia să-i spun «rămas bun», «multumesc» și «iartă-mă»*”.

E oare aici tragedia talentului ratat? A iubirii eșuate? Destinul istoric? „*Zace aici copilăria mea moartă*” - își spune, deznădăduită, Vera. „*Mi-a fost smulsă o parte din viață și o vor îngropa în sunete de cântec evreiesc, o vor acoperi ca povara sfântă a celor cinci căli ale Pentateuhului, iar rabinul va spune câteva cuvinte despre Sam, pe care nu l-a cunoscut, dar îl va așeza în descendența lui Avraam, a lui Isac și a lui Iacob*”.

Vă întrebați, presupun, unde e jubilația fericirii de care vă vorbeam. Deschideți cartea și citiți-i cele 200 de pagini. Descoperiți-o pe Vera, cea care iubește viața, cum singură spune, cu o dragoste neînduplecată și înversunată, care primește în piept toate loviturile cu un echilibru amețitor.

Cine spunea că fericirea nu poate avea gust fără lungile ei pauze de nefericire?

SANDA FAUR

Salonul literar R.E.

Sub steaua lui HORIA ARAMĂ

La 4 noiembrie 2007, un bun prieten al *Salonului*, scriitor din prima linie a literelor românești, Horia Aramă, ar fi împlinit 77 de ani. Dar „țărnuțelul i-a fost interzis”, el a plecat să-și caute o stea pe cerul mereu mai strălucitor al literaturii dintotdeauna. Am scris de curând că era un singuratic. Am greșit. Prezența celor din seara zilei de 20 noiembrie la *Salonul literar*, pe care i l-am dedicat, a dovedit că avea prieteni vechi și fideli.

Au evocat personalitatea sa puternică și totodată discretă, cum stă bine maestrilor lipsiți de ifosele „nemuririi”: Dorel Dorian, Magdalena Bedrosian, Herta Spuhn, Josefine Dan Majdanek, Zigu Tauberg ș.a., ca și cuvintele rămase de la cei ce stau la „masa umbrelor”: Florin Mugur, Victor Kernbach, Vladimir Colin ș.a., care au dovedit că Horia Aramă a avut prieteni de nădejde. Herta Spuhn, germanistă de clasă, cândva prima editoare a poeziilor lui Aramă, la Editura Tineretului, a amintit cu emoție pașii debutantului, caracterul omului, viața sa puțin exteriorizată și bogată în interior. A iubit-o pe soția sa, Viorica-Wanda, cu care a conviețuit 33 de ani, într-o simbioză învăluită de romantismul marilor sentimente; și-a pierdut partenera, așa cum „insulele fericite” se rup uneori una de alta prin nemila vremurilor. A fost elogiat de curând, cu prilejul despărțirii, de Mircea Oprea („România literară”, din 16 noiembrie 2007), de noi, cei de la „Realitatea Evreiască”, de Adar Darian, în „Ultima oră”. Josefine Majdanek a citit cu emoție poeme din ediția de autor „Egocentrism”. Pe fațada blocului din Bd. Ion Mihalache, unde a locuit, va fi, probabil, fixată o placă memorială.

Magdalena Bedrosian spunea că resimțea o timiditate inexplicabilă în fața, aparent, timidului Horia Aramă. Era într-un „trio” de prieteni cu Ștefan Iureș și cu Florin Mugur, cel mereu grăbit, care a părăsit din 1991 acest vremelnice port, numit viață, iar Herta Spuhn și-a amintit că Horia Aramă, deși scria despre zmea, „nu a înălțat niciodată un zmeu”. Dar a știut ce este „Utopia”, a scris trei cărți despre „Utopia în literatură” (Magdalena Bedrosian). „Merita «Nobel»-ul prieteniei”, a adăugat Herta Spuhn. Redactorul șef al revistei, Dorel Dorian, a promis, în măsura posibilităților, editarea într-o culegere bi- sau trilingvă a unor scrieri antologabile ale „cosmonautului trist” (titlul unei cărți), dar și sensibilului explorator de suflete, Horia Aramă.

BORIS MARIAN

Destăinuirile memoriei afective

Îmbătat de succesul „Notei zero la purtare”, care încă mai făcea săli pline, începuse să cred că eram al patrulea dintr-o serie care începea cu Shakespeare, continua cu Molière și Caragiale, și se termina cu mine. Asta, dacă nu era cazul să figurez chiar într-un loc mai bun decât 4. În aceste condiții primesc, prin Ion Lucian, o invitație din partea doamnei Bulandra (singura persoană din lumea teatrală căreia i se spunea „doamnă” și nu „tovarășă”), de a scrie o piesă și pentru teatrul pe care-l conducea. O piesă care să se adreseze în special tineretului. Cererea era foarte urgentă și n-aș fi avut timpul să mă gândesc la una, ba s-o mai și scriu. Dar nici să ratez o ocazie ca aceasta nu era cazul. Ion Lucian îmi comunicase că putea fi vorba și de o prelucrare. Gândindu-mă că și Tudor Mușatescu recursese deseori la o astfel de soluție, când era în criză de inspirație, mi-am zis că n-ar fi rușine dacă încerc și eu aceeași metodă. Pe atunci, la Radio, unde și lucram, funcționa o secție care ne furniza unele texte difuzate de radiodifuziunea sovietică. Printre acestea erau și scenariile pentru copii și tineret. Toate, însă, traduse într-o limbă imposibilă și trebuia muncit din greu la ele pentru a le îmbrăca într-o românească suportabilă. Din această pricină multe ajungeau direct la coș, și nu numai din pricina traducerii, dar și a conținutului lor îngrozitor de lozincard. Dar între scenariile care meritau atenție, găsiseam și unul semnat de cunoscutul dramaturg Victor Rozov, a cărui piesă, „Într-un ceas bun”, fusese jucată la Cluj cu foarte mult succes. Textul descoperit de mine în teancul de maculatură se intitula „Prietenii ei”. Era vorba de o elevă - Ludmila Sarova - care își pierdea vederea. Dacă la început, ea își ascundea maladia, o dată cu agravarea acesteia, fata nu mai putea merge la școală, era incapabilă de a absolvi clasa și visul de a urma o facultate se spulberase. Însă colegii și profesorii îi sar în ajutor. Ludmila izbuteste să treacă clasa cu succes, iar în final este operată și se vindecă. Am lucrat destul de serios pentru a realiza o traducere cât de cât corectă, iar după difuzarea

scenariului, publicul fiind destul de amator de melodrame înduioșătoare, am primit la redacție sute de scrisori de mulțumire din partea ascultătorilor.

Când, cu prilejul premierei, în limba rusă, a „Notei zero la purtare”, fusesem împreună cu Virgil Stoescu, coautorul piesei, la Moscova, îl vizitasem și pe Victor Rozov. Știam că este un autor foarte jucat și ne-am mirat de condițiile extrem de modeste în care locuia. El luptase în război, fusese rănit și de aceea mergea schiopătând. Deși câștiga mulți bani, Rozov ne-a mărturisit că nu se putea bucura de ei, fiind

Doamna Bulandra și prietenii ei

și bolnav de inimă. Nu era în stare nici măcar să asiste la premierele propriilor sale piese.

Ion Lucian ascultase „Prietenii ei” la radio și mi-a cerut textul în eventualitatea prezentării lui pe scenă. A consultat-o în acest sens și pe doamna Bulandra care, citind scenariul, a fost de acord cu el, solicitând însă, împreună cu Lucian, anumite modificări, adică aproape vorba lui Farfuridi: „să se schimbe pe ici pe colo și anume în punctele esențiale”. Fiind vorba de o piesă destinată tineretului, doamna Directoare, ca și regizorul doreau mai multă veselie, le-ar fi plăcut să existe și o poveste de dragoste, tonul general să fie și mai optimist, iar atmosfera școlărească mult mai pregnantă. M-am apucat de lucru. Tatăl eroinei a devenit un soi de filosof care emite paradoxuri, de obicei comice; au

apărut și niște adolescenți puși pe farse, înfiripasem și o idilă între Ludmila și Petia Iacovlev, colegul care o ajută cel mai mult, citindu-i lecțiile ca ea să le poată reține. Practic era aproape o piesă nouă. I-am scris bineînțeles lui Rozov despre toate modificările și adaosurile pe care le făcusem la lucrarea lui, iar el, binevoitor, mi-a răspuns că este de acord cu toate schimbările; îmi mulțumea chiar că dovedisem interes față de piesa lui, îmi ura succes și promitea că o să-mi țină pumnii la premieră.

Distribuția alcătuită de Ion Lucian cuprindea toate tinerile speranțe ale teatrului. Ludmila era frumoasa Anca Verești; Jean Reder era un tată deosebit, care, cu glume și prefăcută bună dispoziție, se străduia să ridice moralul fiicei sale suferinde. Puiu Hulubei, un actor deosebit de frumos, era Petia, curtezanul Ludmilei. Din păcate, el ne-a părăsit, plecând în America, de unde, ceva mai târziu, s-a mutat la „masa umbrelor”. Cu vremea, s-au așezat la aceeași masă, pe rând, și poznașii piesei: Adrian Georgescu și Petrică Vasilescu. Profesoara dirigintă, plină de înțelegere, era statuara Zoe Anghel. La aproape toate repetițiile participa și doamna Bulandra. Nu se amesteca deloc în munca regizorului, veghea în schimb ca totul să se desfășoare la timp, disciplina să fie respectată cu strânicie, și să se pună la dispoziția piesei tot ce era nevoie. Dacă avea de făcut o observație, ceea ce se întâmpla destul de rar, îl chema discret pe maestrul Lucian și îi comunica la ureche părerile ei. Cum nu era vorba de capricii directoriale, ci lucruri de bun simț, cuvintele domniei-sale deveneau lege. De ele țineau seama și cei care conduceau destinele culturii și chiar ale țării. Pe o carte de amintiri, scrisă de ea, am un autograf la care țin ca la ochii din cap.

Premiera „Prietenilor ei” a avut loc la 19 noiembrie 1956. Aplauze, râsete, lacrimi la scenele duioase, flori, multe flori, o cronică pozitivă, semnată de temutul critic dramatic Radu Popescu. Va să zică, reprezentată, care avusese loc în sala de festivități a Liceului „Sf. Sava”, era îndrituită să mă urce în a nouălea cer.

A doua zi, în gazete scria că piesa se joacă din nou. Mă îmbrac eu frumos și mă duc la „Sf. Sava”. Sala goală. Nici măcar garderobiera nu

era prezentă. Adică: „Rață”, cum se spune în lumea teatrului. Nu se vânduse nici un bilet. Spectacolul fusese suspendat din lipsă de spectatori. Mie, să-mi vină rău. În zilele ce au urmat, gazetele continuau să anunțe spectacole cu piesa lui Rozov și a mea, dar sala era mereu goală. Eram pur și simplu disperat. Nu-mi închipuiam că voi avea un asemenea eșec. De rușine, nici n-am telefonat la teatru să mă interesez ce se întâmplă.

Abia după ani de zile am aflat că, încă de la doua zi, piesa s-a jucat la vechiul sediu al teatrului și că a avut succes. Ba, chiar după un timp, s-a mai schimbat și distribuția, pentru ca interpreții să fie mai aproape de vârsta personajelor. Însă nimeni nu s-a găsit să mă anunțe și pe mine.

Dacă Dorel Steriade ar fi fost secretar literar la acest teatru încă din 1956, iar eu însumi mai puțin prăpăstios, aș fi fost scutit de acele teribile stări de disperare. Noroc că a fost numai o „fandacsie”, cum ar fi spus Conu Leonida.

OCTAVIAN SAVA

Ion amintirea
apetitelor
"Prietenii ei".
Lucia Bulandra
10 noiembrie 1956.